
NÉPMŰVÉSZET –
KORTÁRS MŰVÉSZET

III.

GALÁRFI ANDRÁS

Népművészetünk továbbélésének esélyei és Makoldi Sándor személyes példája

(Elhangzott 2025. augusztus 6-án, a Népművészet –
kortárs művészet című konferencián)

Kodály Zoltán mondta: „Az általános emberit minden nép csak nemzeti sajátosságain át közelítheti meg”. Hogyan tudunk az egyetemes emberi kultúra maradandó értékeihez eljutni, s azokat magunkévá tenni? Csak úgy, ha azonosságunkat megtartjuk. Sütő András szavaival: „Vagyunk, akik voltunk, s leszünk, akik vagyunk.”

Napjainkban épp az a legsúlyosabb bajunk, hogy a minket körülvevő világban egyre nagyobb az értékzavar. A tömegkultúra olyan mennyiségű értéktelen selejtje áraszt el bennünket, hogy egyre romlik ítézőképességünk, s ha valaki ma ebből a harsogó, magát kizárólagosnak hirdető értéktelen tömegkultúrából mégis szeretne az emberi kultúra igazi értékeihez eljutni, ez főként azért nem sikerül, mert egyre jobban elveszti azonosságát.

Mintha Ady Endre sötét jóslata teljedne be egyre jobban rajtunk: „Fölvaszt a világ kohója, Elveszünk, mert elvesztettük magunkat”.

De hol találjuk meg magunkat, hogy megmaradjunk, s az értékek birtokába jussunk? Csak a néphagyományban, s az abból kinövő, abból táplálkozó alkotásainkban. Íróink, költőink, nagy muzsikusaink, képzőművészeink olyan alkotásaiban, melyek sikeresen tudták ötvözni népi hagyományainkat az egyetemes emberi kultúra eredményeivel. Népi gyökerek nélkül sohasem tudtak volna olyan alkotásokat létrehozni, mely érték az egész emberiség számára. Ugyancsak Kodály Zoltán szavai: „A nép... nem okmányokkal, de nyelvével, dalaival bizonyítja, hogy itt ő éli legtisztábban a nemzeti folytonosság életét ezer éve... Mi azt mondjuk a népnek: Amit tudsz, nagy érték, az ősök hagyománya, a magad lelke igaz kifejezése. Olyan érték, hogy mi,

műveltek is tőled tanuljuk el, mert mi már elfeledtük, idegen szellemi javak utáni kalandozásainkban. Becsüld meg, erősödj benne, mert ha többre akarsz menni, csak erre építhetsz.”

Hagyományon általában az elődeinkről ránk maradt szellemi javakat értjük. Többé-kevésbé minden ember tanítómestere ennek az ősi, iskolán kívüli „népművelésnek” mégis a hagyományátadásnak és átvételnek megvannak az erre született mesterei, aminthogy a népköltészetet, népdalt sem a nép minden tagja költi, hanem erre született kiválóságai, kiválasztottjai. A nagyközönség a magyar népművészet felől igen tájékozatlan. Az iskolában ez irányban alig kap nevelést. Ha a laikus ember a népművészet szót hallja, rendszeren valami hímezés, festett bútor, faragott fa vagy cseréptárgy jut az eszébe.

Pedig a népművészet rendkívül sokoldalú, éppúgy, mint a népi tudás. A nemzeti irányú nevelés leghathatósabb eszköze. Régen minden falu egy kis zárt társadalom volt, melyet ősi íratlan szokások kormányoztak és tartottak egységben. A hagyományokhoz ragaszkodás megkönnyítette az egyén közösségi életét, mert minden elképzelhető esetre megvolt a tanácsot adó szokás. „A nép nem tűr a közösségekben egyéniségeket, de a közösségnek megvan a maga egyénisége” – írja Viski Károly. A mi mostani megtartó, bátorító közösségeinket talán épp egyazon hagyomány megbecsülése és közös eszméink vállalása hozhatja létre. Kissé leegyszerűsítve ma fordított a sorrend, mert nem a közösség teremti meg a kultúráját, hanem az eszmék, a műveltség közös volta alakít ki egy közösséget. Ezt azonban azért tartom leegyszerűsítésnek, mert

valójában ez a teremtő folyamat kölcsönös és nem egyirányú. Sem a múltban, sem a jelenben. Az idő megőrizte atyáink és anyáink több ezer éves szellemiségéből fakadó formavilágát, hitvallásunk tükröképeit. A hajdan kézműves technikával készült tárgyak jelképrendszere szép egységben mutatja be az egykori tartalom-forma-funkció harmóniáját. Az élet és a művészet még nem vált szét, szervesen összekapcsolódott. A szép az önmagát formáló szeretetből született meg. Innen a népművészeti tárgyak gyönyörűsége. Az alkotáson keresztül juthatunk el az anyagból a szellembe, a külső szemlélődésből a befelé látásba, a gondolatvilágba, a végtelenbe.

Bartók Béla szerint a hagyomány továbbélésének három fokozata van:

1. Amikor a művész újratemti a korábbi századok ismeretlen népművészei által létrehozott és nemzedékről nemzedékre átöröklött tárgyakat és a folklór motívumvilágát (ez a megtartó)
2. Amikor a művész nem újra, hanem újjáformálja a népművészet világából vett elemeket, ilyenkor már a maga lelkéből, ízléséből, látásmódjából is hozzá tesz valamit. A közösségi művészet tehát egyéni színezetet kap (Ők a folytonosságot biztosítók.)

3. Amikor a művész magába szívja a népművészet világát, új művészetet teremt, amelyen átüt ugyan a forrás vidékének esztétikuma és motívumvilága, de alkotása már egyéni, önálló mű, ez a kortárs népművészet magas szintje.

Korunk divatja is sok mindent elárul az ezredforduló és a ma emberéről. Abban a különös helyzetben vagyunk tehát most, mind a néprajzkutatók, mind az „egyszerű” kézművesek, népművészek, hogy erőfeszítéseink eredményességétől függ, át tudjuk-e kötni azt a hidat, ami múltunk gyökereiből táplálkozva a jelenen keresztül átvezet a jövőbe. Ezt olyan használati tárgyak újratelemzésével érhetjük el, amelyek a XXI. század emberét úgy tudják szolgálni, mint azt annak idején az alkotás ősi, belső kényszeréből létrejött népművészet tette.

Makoldi Sándor alkotói és pedagógiai példája éppen azt bizonyítja, hogy ha a népművészet válna képi anyanyelvünké, az ő megfogalmazása, hite szerint minden alkotó hajlandóságú felnőtt magas szintű népművészetet hozhatna létre.

GYÖNGY PÉTER

Egyetem Galéria és szerves műveltség – Debrecen

– Egy kortárs művészeti-
és közművelődési műhely az
anyanyelvi műveltség szolgálatában

(A 2025. augusztus 6-án, a Népművészet – kortárs művészet című konferencián elhangzott előadás átdolgozott változata)

A múlt évezred utolsó százada hatvanas éveinek végén, hetvenes éveinek elején kezdődött a debreceni Kossuth Egyetemen az a közel negyven éven át tartó folyamat, melynek keretei között a magyar és egyetemes szerves műveltség értékeit vállaló, továbbvivő szellemi törekvések rendszeres bemutatása megvalósulhatott Debrecenben. Alább megkíséreljük – a teljes értékű dokumentálás igénye nélkül – áttekinteni ezen időszak fontosabb eseményeit, különös tekintettel azokra, melyek – megítélésünk szerint – több generáció szellemi eszmélkedése szempontjából is meghatározónak tekinthetők.

„SZABAD” EGYETEM

Valóban a szellemi szabadság terepe lehetett Debrecenben a 70-es évek elejétől a KLTE, az itt megindított művelődési program révén. A Ternai András vezette KLTE Kulturális Bizottsága, majd Közművelődési Titkársága védőernyője alatt működhetett Tilless Béla képzőművész irányításával az Egyetem Galéria, ami a rendszeres kiállítások mellett a képzőművészeti - esztétikai szabadegyetem programját, valamint az ezekhez kapcsolódó kiadói tevékenységet foglalta magába. Ez a komplexitás önmagában is figyelemre méltó, mégis a minőség iránti érzékenység emelte ki a hasonló törekvések közül Ternaiék koncepcióját. Igyekeztek a legkiválóbbakat megnyerni ügyüknek, így a szabadegyetemen adott elő Lantos Ferenc festőművész, aki a vizuális rendszerteremtés lehetőségeit kutatta elméleti szinten és alkotói gyakorlatában egyaránt, s aminek eredményeit a Természet – Látás – Alkotás címet viselő kiállítás-sorozat demonstrálta.

A szabadegyetem másik meghatározó személyisége ebben az időszakban Pap Gábor művészettörténész, a magyar szerves műveltség legjelesebb mai kutatója. Pap Gábor a Művészet folyóirat főszerkesztő helyetteseként dolgozott, s képviselőként a szerves emberi hagyomány, benne a magyar népi műveltség kérdéskörével, erőteljes vonulatként jelenik meg – először a szabadegyetem, majd a galéria programjában is. (Tilless Bélával közösen rendezett első tárlatuk A vázlattól a műig, 1976-ban.)

Mérföldkönek tekinthető az a kiállítás, amelyet 1977-ben rendezett Pap Gábor a KLTE díszudvarán Népművészet – kortárs művészet (Utak a népművészetből) címmel, s mely Magyarországon első ízben adott átfogó képet a népművészetben gyökerező honi képzőművészeti törekvések legkiemelkedőbb alkotásaiból. (Ehhez fogható vállalkozása azóta sem volt a hivatásos magyar kiállító intézményeknek...)

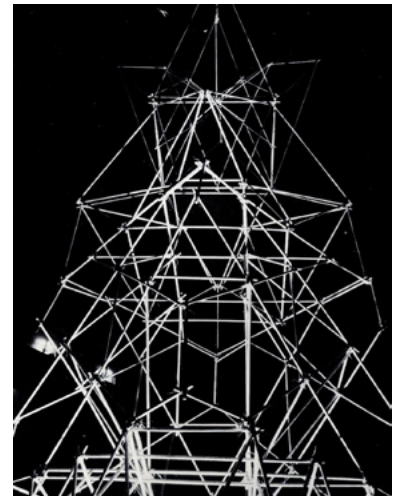
E tárlat szellemi jeladás volt, s üzenete máig érvényes: létezik egy olyan, jobbára gondosan el- és lefedett saját műveltségünk, amelyre biztosan építhetünk, amelyből bármikor megújulhat nemcsak a kiürülés rémével folytonosan küszködő „magas” művészet, de egész kultúránk is. A művekben testesülő üzenet egyértelmű volt, s hullámai nem csupán a debreceni értelmiséget érték el.

Népművészet – kortárs művészet, 1977.
Samu Géza: Teknős

Népművészet – kortárs művészet, 1977.
Szemadám György: Kibontakozás

Népművészet – kortárs művészet, 1977.
Csete György és alkotótársai: Kopjafa-variációk

Még ebben az évben került sor – az előbbi folytatásaként – a Vizuális játékok című kiállításra; a két tárlat kísérő kiadványaiként jelentek meg a „Múlt – jelen – jövő” füzetek (I-III.), kitűnő válogatást nyújtva a Művészet folyóirat szerkesztésével foglalkozó írásából. A kiadványokat Pap Gábor, Ternai András és Tilless Béla szerkesztette.

Az Egyetem Galéria egészen 1982-ig hasonló lendülettel dolgozott, ha nem is mindig kizárólagosan a szerves műveltség értékeinek mentén: egészen addig, míg Tilless Bélát „ideológiai okokból” el nem távolították az egyetemről. Nem sokkal ezután – megrendülve az egész művelődési program – Ternai is távozott, s néhány év szilencium következett – legalábbis a Kossuth Egyetemen. Nem lenne ugyanis hiteles a kép a DOTE Galéria részben párhuzamos tevékenységének említése nélkül. Itt Velényi Rudolf grafikusművész szervezte a tárlatokat – például Haraszti István „párttitkárijesztő” mobiljaiból, Halmy Miklós meditációs képeiből, hogy csak a legemlékezetesebbekről szóljunk –, s a DOTE-n, Kulcsár Gábor segítségével nyert átmeneti szállást Pap Gábor művészettörténeti előadás-sorozata.

A MAGYAR MŰVELŐDÉS PILLÉREIN

A Kossuth egyetemi kényszerszünet 1986-ig tartott, mígnem a Tilless-től elvett kesztyűt Sulyok Géza grafikusművész próbálta óvatosan felhúzni, s először újraindította a kiállítótevékenységet, immár KLTE Galéria néven, majd egy évvel később a szabadegyetemi programot, s ismét meghívta Pap Gábort. Elsőként Varga Géza Ferenc, Farkas László és Samu Géza szobraival „üzent hadat” csöndesen a KLTE Galéria: egyfelől a Tilless-t „leváltó” egyetemnek, hiszen Samu Gézával egyenesen a Népművészet - kortárs művészet című kiállítás egyik résztvevőjét láthatta viszont a díszudvaron a közönség, másfelől Debrecen megcsontosodott, belterjes képzőművészeti életének és kiállítási gyakorlatának.

Pap Gábor nyitotta a következő évben A Csontváry és a Napút, valamint A korona a legújabb kutatások tükrében című dokumentum- és fotótárlatokat, a későbbiekben kirajzolódó és mind tudatosabban képviselt szerves magyar művelődéstörténeti program nyitányaként. A Csontváry-kiállításához Pap Gábor vezetésével szimpózium is kapcsolódott. Az igazán látványos „frontnyitás” az év második felében Pap Gábor által rendezett és nyitott kétszereplős tárlat volt – éppen a már emlegetett Népművészet – kortárs művészet kiállítás 10. évfordulóján.

Földi Péter és Makoldi Sándor festőművészek kettősét a barátságon és a rajzpedagógus sorsközösségen kívül szellemi kötelékek is összefűzik: mindkettejük művészete szerves örökségünkből és a gyermekrajzok tiszta, eredendően teljes világképéből fakad. A tárlat tehát közvetlen örököse az Utak a népművészetből szellemi hagyatékának, de a debreceni művészeti élet szempontjából is jelentős: Makoldi Sándor, a szerves gondolkodás- és vizuális pedagógia helyi vezéregyénisége első ízben mutathatta be városában, rangjához méltó közegben monumentális festményeit – ezúttal betiltás nélkül...

A KLTE Galéria – ismét a Közművelődési Titkárság köpönyegének védelmében – „többfrontos harcot” hirdetett, s a második vonalat a szabadegyetemi program képezte, amely ha lehet még nagyobb ellenkezést váltott ki hivatalos-tudományos körökben, mint a renitens Galéria a helyi művészerkeken belül. Az 1987/88-as tanévben elsőként megrendezett előadás-sorozat – Művészet és világkép – már címében is a Tilless-ek által képviselt program folytatását ígéri, de valójában a meghívott előadók és választott témáik borzolták fel a kedélyeket. Pap Gábor, Molnár V. József, Jankovics Marcell, Makoldi Sándor, Makoldi Sándorné, Adorján Imre, Mezei Ottó, és Kelemen András személyében egy másik, nem akadémikus – vagy Végyvári József találó meghatározása szerint – második tudományosság „vonult be”

az egyetemre, s kezdte meg rendszeres működését. Itt kell kitérni a „harmadik vonalra”, a kiadói tevékenységre, melynek keretében a Művészet és világkép sorozat előadóinak tanulmányai sorra megjelentek az azonos című kiadvány-sorozatban. (Jankovics Marcell: A népmesék és a csillagos ég, Molnár V. József: Vázlat a természetes modellezéshez, Adorján Imre-Kelemen András: Három oguz törzs mondája Dede Korkut elbeszéléseiből, Pap Gábor: Csak tiszta forrásból. Adalékok Bartók Cantata profanájának értelmezéséhez, Makoldi Sándorné: Húsvét és világkép, Makoldi Sándor: Gondolatok a magyar ácsolt szekrényeken látható jelek értelmezéséről.)

A KLTE Galéria 1987-es tárlatainak sorából még feltétlenül ide kívánkozik Kátai Mihály festőművészé, aki a kortárs magyar és európai zománcművészet egyik megújítója, s talán legnagyobb hatású alkotója, de szerves nyelvészeti, művelődéstörténeti kutatásai révén is kapcsolódott e szellemiség áramkörébe. Ez az év, mint láttuk, az újrakezdésé, s ettől az évtől dokumentálható alaposabban az egyetemi művelődés e markáns, szerves vonulata, mivel az események résztvevőjeként, később szervezőjeként a jelen sorok írója is bekapcsolódott a tevékenységbe.

A következő tíz évet e vonulat megerősödése jellemzi, a nem éppen barátságos egyetemi légkör ellenére. Tartalmi tekintetben a magyar művelődéstörténet Pap Gábor által képviselt felfogása mentén bontakoznak ki szerves örökségünk értékei. 1988-ban hangzik el az egyetemen a Műveltségünk pillérei című előadás-sorozat, aminek során Pap Gábor meghatározza a magyar műveltség hat sarkalatos alapegységét: azokat a pilléreket, melyekre felépíthető a szerves magyar művelődéstörténet egésze. Csontváry festészete, a magyar népművészet, a Szent Korona, festett kazettás templomi mennyezeteink, a nagyszentmiklósi kincs, valamint középkori templomépítészetünk és falképfestészetünk reprezentatív emléke, a veleméri templom együttesen jelentik e megközelítés szerint a magyar művelődés azon csomópontjait, amelyek saját gyökerű műveltségünk legjellegzetesebb megnyilvánulásai, „fényes csillagai”. Az akadémikus tudomány koncepciójával szemben e művelődéstörténetben nem a lineáris történetiség síkján folyik a tájékozódás – ki, kitől, mit és mikor hozott be ide kívülről és felülről –, hanem a minőség, az anyanyelvi szinten megélt és minden korban más-más hordozó közegben, művekben újrateremtett teljesség irányába tekintve. Ennek értelmében kultúránk ránézvést különböző jelenségei az őket megillető helyre kerülhetnek a szigorú, minőségelvű hierarchiában, hiszen a pillérek itt tájékozódási alappontokat jelentenek.

De nézzük tovább mindezt az egyetemi eseménytörténet oldaláról. 1988 kiállításainak két legfontosabbika Kustár Zsuzsa iparművészé, valamint három fiatal debreceni alkotóé – ez utóbbi bemutatkozó tárlat.

Kustár Zsuzsa népművészetünk jelkincsét kutatva fogalmazza újra ősi világképünk képi üzeneteit. A Névadó világtükör című kompozíciójában egyesített állatövi rendszer plakátváltozata mind a mai napig generációk „nevelő-eszközéül” szolgál. A generációs tudásátadás, a szerves pedagógia egyébiránt is központi problémaköre, kulcskérdése e műveltség megmaradásának, továbbélésének. E szellemiség itteni talajfogatását bizonyítja egy új alkotó- és pedagógus-generáció jelentkezése. Három „pályakezdő” debreceni művész, Gyöngy Enikő, Makoldi Gizella és Ötvös Tünde szerves műveltségünk vizuális anyanyelvi struktúrájával, népművészetünkkel Makoldi Sándornál ismerkedtek meg, s közülük ketten pedagógusként e tudás alapelemeinek továbbadását ma is végzik. Kiállításukat Molnár V. József nyitotta meg; ő dolgozta ki a szerves műveltség vizuális alaprendszerének matematikailogikai modelljét, s kutatási eredményeit a „Műveltségünk pillérei” sorozat második részében ismertette. Jelenléte ugyanúgy állandósult az egyetemen, mint a Pap Gáboré, hiszen kutatásai a vizualitáson túl, szerves – vagy az ő szóhasználatával: természetes – műveltségünk egészére kiterjednek, a gyermekrajzok világképére csakúgy, mint a népi műveltség életét szabályozó évköri rend élő ritmusára, vagy népi vallásosságunkra. Ezen témakörökben több mint tíz évig vezette műhelyfoglalkozásait a KLTE-n.

Bár a Közművelődési Titkárságot, mint önálló szervezeti egységet 1990-ben a rendszerváltás elsodorta, a program eközben sem szűnt meg: Magyarság és műveltség címmel két féléves előadás-sorozat indult. Új eleme a magyar történelem, ezen belül is az őstörténet nyitott kérdéseinek exponálása (a magyarság eredetkérdése, hun–magyar kontinuitás, ősműveltségünk archaikus elemei, a magyar királyi központok kérdése – „a Pilis-szindróma”).

1990-ben Kocsi Márta népi iparművész és Bors István szobrászművész kiállításait immár a KLTE Ifjúsági Irodába betagozódva szervezték a galéria munkatársai. Bors István jeltömörű szobraiból Pap Gábor rendezte a kiállítást, s ő is nyitotta meg.

A következő év meghatározó fontosságú kiállítása a magyar művelődés egyik pillérét, a festett kazettás mennyezeteket mutatta be Pap Gábor szerkesztésében és rendezésében („Az ég mennyezeti...” Magyar festett kazettás templomi mennyezetek). Az esemény rangját emelte, hogy a szerves magyar műveltség legnagyobb hazai mozgalma, az Örökség Népfőiskola háromnapos országos találkozója kapcsolódott hozzá szakmai rendezvényként. Eredeti műtárgyakból – egy teljes kazettás templomi mennyezet, önálló kazetták –, fotódokumentációból és magyarázó tablósorból tevődött össze a díszudvari tárlat, amiből egy önálló vándorkiállítás is született.

Meg kell említeni még két kiállítást ebből az esztendőből: a Kecskeméti Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótételek 17 évének műveiből válogatott és rendezett kiállítás Pap Gábor a Nyári Egyetem közönsége számára, s ezzel párhuzamosan került sor Oláh Tibor népművészeti fotókiállítására is („Ég szülte földet...”). A Nyári Egyetem és az Ifjúsági Iroda előző évben megkezdett közös kiállítási programja '92-ben is folytatódott, eredménye a Magyar mitológia '92 című csoportos képzőművészeti tárlat, illetve a vele egy időben megrendezett „A bonyómnak a bapójáé volt...” című népművészeti tárgy- és fotókiállítás lett. A Pap Gábor rendezte „Magyar mitológia '92” részben a Népművészet – kortárs művészet című nagy tárlat újabb, szűkített reinkarnációjának tekinthető, de jelen voltak e keresztmetszetben a magyar sorskérdésekre sajátos, egyéni választ fogalmazó más törekvések képviselői is. Érdemes idézni a kiállítói névsort: Bobály Attila, Bors István, Földi Péter, Honty Márta, Koszta Zsófia, Makoldi Sándor, Miklósvölgyi János, Novák Tamás, Oláh Mátyás, Orosz János, Pikó Sándor, Szepessy Béla és Vaja László.

Ebben az évben vette kezdetét Debrecenben a Pódium Műhely Egyesület jóvoltából Pap Gábor Varázstűkör című, hatrészesre tervezett könyvsorozatának kiadása: a magyar szerves műveltség hat pilléréből elsőként a Csontváry Napút-festészetét méltató kötet látott napvilágot. A kiadói programba kezdettől bekapcsolódott a KLTE Ifjúsági Iroda, a könyvpremierhez szervezett „emlékezet-frissítő” előadás-sorozattal.

A debreceni magvetés története nem lehet teljes azon helyi közösségek, műhelyek áttekintése nélkül, melyek – az egyetem mellett – e szellemiséget tekintették tájékozódásuk zsinórmértékének. A szerves szemléletű (rajz)pedagógus-utánpótlás képzését a debreceni Kólcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolán Makoldi Sándor végezte évtizedeken keresztül – a tanítókká lett tanítványok közül meg kell említeni Kozmáné Bödi Ildikó, Láposi Teréz és Ötvös Tünde nevét. Makoldi Sándorra külön is ki kell térni, hiszen Debrecen szellemi életére is meghatározó volt a hatása, s nem csupán intézményes keretek között, hanem egy olyan művészeti-szellemi műhely révén is, mely sugárzó személyisége körül alakult ki. A baráti- szellemi köréhez tartozó alkotók debreceni MAG csoport néven több ízben is bemutatkoztak csoportos tárlat keretében. Az említett Pódium Műhely Egyesület elnöke, Szabó Tibor, egyben a Vojtina Bábszínház akkori művészeti vezetője is, s ebbéli minőségében több bábdarab színpadra állítására, illetve rendezésére kérte fel Pap Gábort a 2000-es évek elejéig. Buka László Karácsony Sándor Pedagógiai Köre a szerves pedagógia általános műhelyeként működött tíz évig, majd éppen általa nőtt ki ebből az az egyedülálló kezdeményezés, mely a Motolla Egyesület Debrecen keretei között a családosok számára teremtette meg a szerves műveltséggel való rendszeres találkozást

lehetőségét. Szólni kell Bobonkáné Papp Antónia rajz- és tűzzománc-szakköréről, a Sztélé Kulturális és Művészeti Alapítvány fotódokumentációs és könyvkiadói tevékenységéről – melyen belül külön figyelmet érdemel a Sztélé Alapítvány több ezer felvételt számláló fotóarchívuma –, a Farkas Zoltán szerkesztésében kiadott Főnix könyvek elismerésre méltó sorozatáról, s számos kiváló egyéni kutatóról és gyakorló pedagógusról, kiknek nagyobb része az egyetem padsoraiban hallott először szerves műveltségünkről; e körből is kiemelkedik dr. Végvári József, a KLTE egykori oktatója, szerves nyelvészeti kutatásaival.

1993-ban a Pódium Műhely Egyesület – Antal István Magányos Kiadójával közösen – újabb könyvét adta ki a Varázstűkör-sorozatnak: ezúttal a Jó pásztorok hagyatéka – Magyar népművészet című kötet jelent meg, s ezzel egy időben a KLTE Ifjúsági Iroda a Nyári Egyetem kurzusához kapcsolódva kiállítást rendezett azonos címmel, ahol magángyűjtemények és múzeumok egyedülállóan értékes népművészeti válogatása szerepelt tárgyfotók társaságában. A nyár folyamán rendezett tárlatot és könyvbemutatót ősszel Pap Gábor előadás-sorozata követte népművészetünkről.

Az 1994-es év ezúttal is az együttműködés jegyében indult. A debreceni Sztélé Alapítvány az Ifjúsági Irodával, valamint az Örökség Népfőiskolával közösen rendezte meg a Tóth Menyhért emlékkiállítást és szimpóziumot a KLTE díszudvarán és termeiben. A „képíró bölcs” festményeiből Pap Gábor rendezte a tárlatot, s ő is nyitotta meg. A kiállítást követően a Sztélé Alapítvány Pap Gábor és Turai G. Kamill tanulmányait tartalmazó Tóth Menyhért-könyvet adott ki.

Az év másik jeles kiállítását már a KLTE Művelődési Iroda néven újra önállósult szervezet jegyzi (Pipaszó – Négy világrész pipái; rendezte, megnyitotta Pap Gábor). A pipakiállításán számos múzeum és magángyűjtemény különleges darabjait láthatta a szép számú érdeklődő, többek között az Osztrák Dohánymúzeum egzotikus észak-amerikai, afrikai és keleti anyagából összeállított pipakollekcióját, de itt kerültek első ízben együtt a közönség elé a magyar népi plasztika legszebb emlékeinek sorába tartozó alakos dunántúli pipák és a Déri Múzeum teljes debreceni cseréppipa-gyűjteménye is. A kiállítás kísérő kiadványa hat írásban taglalja a pipázás néprajzi, művelődéstörténeti hátterét.

Az önálló egységgé vált iroda ebben a tanévben indítja útjára a Szarvasnyomon – Magyar őstörténet felé című előadás-sorozatot a szabadegyetemi hagyományok nyomdokain. A sorozat előadóiban és tematikájában egyértelműen kifejeződik a szerves magyar őstörténeti szemlélet dominanciája, s a korábbi évek programjához való tudatos kapcsolódás. A Szarvasnyomon sorozat őstörténetünk fehér vagy sötét foltjait igyekezett

számba venni. Az oknyomozó történetkutatás, a régészet, az antropológia, a szerves nyelvészet, az őshagyomány-kutatás, az ártéri gazdálkodás és egész szerves műveltségünk őstörténeti kapcsolatainak egymással ezer szállal összefüggő „problémakötegét” még a több tucatnyi előadás sem tudta kibogozni, de a „szerves nyomokat” követve mindenképpen sikerült átláthatóbbá tenni a terület egészét.

A Szarvasnyomon programja az őstörténetből indítva a szerves műveltség jelene és a jövő lehetőségei felé irányult. A negyedik évad népi műveltségünk két egységét igyekezett megközelíteni: zenei anyanyelvünket és népi vallásosságunkat, a következő év programja pedig élő mitikus történelmünk üzenetére helyezte a hangsúlyt.

A később CSoDaKúT címmel folytatódó előadássorozat és műhely keretében megfordultak a kémiai épület nagyelődőjében – többek mellett – Bakay Kornél, Berecz András, Erdélyi Zsuzsanna, Forrai Sándor, Hintalan László, Jánosi András, Juhász Zoltán, Kabay Lizett, Kiszely István, Molnár Géza, Molnár V. József, Pap Gábor, Püspöki Nagy Péter, Szabados György, Szántai Lajos, Szelestey László, Szócs István, Takács György, Varga Géza és Végvári József.)

A KLTE Galéria 1995-ben két nagy tárlatot valósított meg. A Makoldi Sándor által rendezett Magyar képrovók – A hortobágyi pásztorművészettől Káplár Miklósig című kiállítás két szálát igyekezett összefűzni. Népművésztünket, a vele közösséget valló és vállaló hortobágyhoz kötődő művészcsoport, Boromisza Tibor, Káplár Miklós és szűkebb-tágabb szellemi köre (Mokry-Mészáros Dezső, Medgyessy Ferenc, Lajos Ferenc, Maghy Zoltán, Magyar Adorján és Tóth Menyhért) alkotásainak társaságában mutatta be. A két minőség összevetése óhatatlanul adódik, s megszívlelendő gondolatokat szül. Erről tanúskodnak a kiállításhoz megjelent katalógus tanulmányai, elsősorban Pap Gábor elemző írása: A képirás gondoljai és esélyei a XX. századi Magyarországon.

Makoldi Sándor jubileumi, retrospektív kiállítása egy másfajta, személyes-művészi számvetésre adott alkalmat. Makoldi festményei a szó legteljesebb értelmében betöltötték a KLTE díszudvarának hatalmas terét, s nem a méretek, hanem a képek belső sugárzása, a színek intenzitása és a képnyelvi mondandó végletes töménysége miatt.

1996-ban lezárult egy szakasz a KLTE „legújabb kori” kiállításainak történetében a Sztélé Alapítvány által rendezett népművészeti tárgy- és fotókiállítással. A Szabó Antónia népművészeti fotóira épülő, „Lettem, vagyok, múlok, ismét leszek...” Honfoglalóink élő öröksége a magyar paraszt- és pásztorművészetben című tárlat

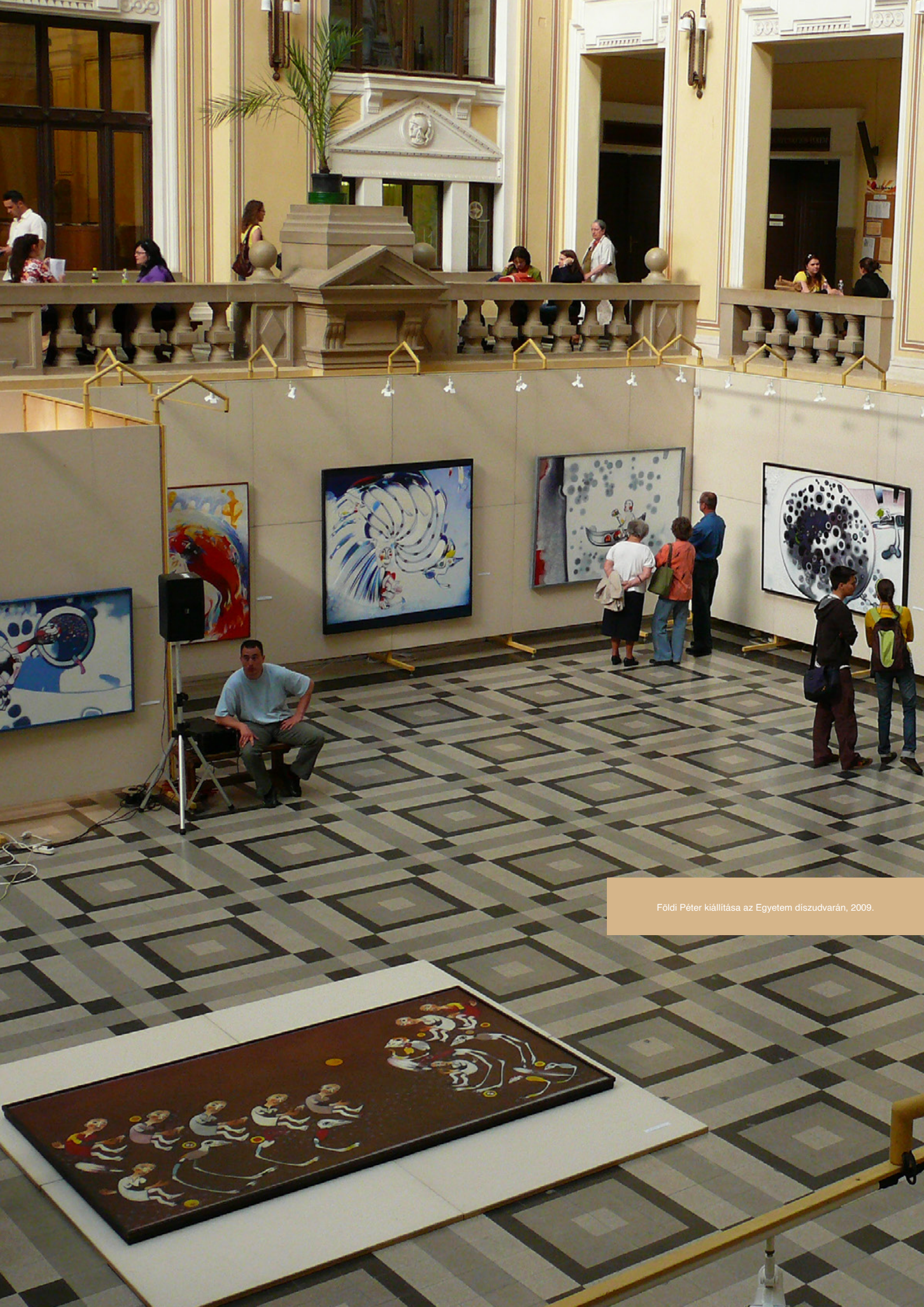
(rendező: Sztélé Alapítvány, társrendező: KLTE Művelődési Iroda, Déri Múzeum; rendezte és megnyitotta Pap Gábor) kapcsolatot teremtett a magyar szerves műveltség egymástól mesterségesen elszigetelt időszakai és ágazatai között, láttató erővel. E hatást tovább erősítik a Sztélé Alapítvány kiadásában a tárlathoz megjelentetett katalógus-tanulmánykötet írásai is.

2000-ben újraéledt az Egyetem Galéria: februárban a fiatalon elhunyt debreceni fotóművész, Vadász György emlékkiállításával, áprilisban pedig Földi Péter festőművész visszatekintő kiállításával; 2002 tavaszán Marsai Ágnes pécsi grafikusművész szarvas-képeiből láthattunk felkavaró sorozatot, ősszel négy kortárs szobrászművész (Blaskó Sándor, Győri László, Józsay Zsolt, Makoldi Sándor Gyula) rendkívüli érdeklődés mellett kísért tárlatát rendezhettük meg. 2003-ban Bobály Attila szobrászművész kiállítását, 2004-ben a Szkíta kincsek nyomában című tárlatot fogadta be az egyetem díszudvara Pap Gábor rendezésében. 2005-ben a Teremtő tűz című kiállítás izgalmas válogatás keretében adott újabb betekintést a legrangosabb európai zománcművészeti gyűjtemény, a Kecskeméti Nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhely kincseibe. 2006-ban a Galánfi András nevével és tevékenységével fémjelzett nádudvari Népi Kézműves Szakiskola, 2007-ben MaGeRő címmel a Motolla Egyesület alkotói köre mutatkozott be a Galériában. 2008-ban az egykori kezdeményező, Tilless Béla képzőművész gyűjteményes kiállítását, 2009-ben a Földi Péter festőművész 60. születésnapja alkalmából megrendezett tárlatot láthatták az érdeklődők.

ÖSSZEGRZÉS, BEFEJEZÉS

Az egyetem és a szerves műveltség közel negyven esztendőn keresztül, ha nem is az oktatás fő sodrában és nem is súrlódásmentesen, de megfér egymás mellett, s a szarvas, ha néha csak nyomokban is, de időről időre bekandikált agancsával az előadótermek fullasztó sivárságába, a díszudvarra, vagy éppen annak raszteres pádimentumáról tekintett ránk, jobb időket és utódokat remélve.

A „nyomkövetés” a Debreceni Egyetemen végleg lezárult, hogy máshol folytatódjon: jelenleg a Nemzeti Művelődési Intézet Makoldi Sándor Központja az a szervezeti egység, ahol intézményes keretek között is megmutatkozhat a magyarság szerves öröksége. A szerves úton haladás nem intézményhez kötődik elsősorban. Időnként menedéket lehet találni ott, ha az élő-éltető tudás már erősen megfogyatkozott, fel lehet tölteni szellemiekben, lehet szembesülni, tükörbe nézni, de előbb-utóbb ki is kell lépjen onnan, aki nemcsak a hült helyét keresi szarvasunknak...

Földi Péter kiállítása az Egyetem díszudvarán, 2009.

MAKOLDI SÁNDOR GYULA

Örökölt hagyomány megélése a szobraimon keresztül

(Elhangzott 2025. augusztus 6-án, a Népművészet –
kortárs művészet című konferencián)

Amikor az ember leszületik erre a földre, akkor hoz magával egy nagyon mély tudást, ami a rajzban, a képi beszédben jelenik meg először jól látható módon. Ha ez a gyermek a régebbi világba születik, például hazánkban, akkor a szülei, ősei által összegyűjtött és lényegre látóan megfogalmazott képi beszéd vette körül élő módon, amit népművészeti alkotásoknak hívunk manapság. A gyerek és a környezete képi anyanyelve egylényegű módon egymást tudja támogatni. Ha alkotó, teremtő adottságokkal van megáldva, akkor hozzá tud tenni a közössége, népe kultúrájához, ha nem, akkor ezt megértve használhatja és továbbadhatja a következő generációnak. Ez a jelenléte természetesen nem csak a magyarságnál fordul elő, hanem a természet rendjével együtt lélegző népeknél is.

Az én generációm sajnos nem született ilyen szerencsés körülmények közé. Viszont mi, Makoldi gyerekek, ebből a szerves tudásátadásból részesülhettünk, bár egy kicsit más módon, de néha többletet is kapva. Vagyis én nem születtem élő népművészeti környezetbe, de szüleim mindketten festőművészek voltak és néprajzosok is. Ebből kifolyólag a nővérem Makoldi Gizella festő, festő-restaurátor, textiles és tanár is, az öcsém Makoldi Miklós régész, én szobrász és tanár lettem.

Édesapám már gyerekkorunkban sokat foglalkozott velünk. Amikor elkezdtünk rajzolni, akkor elbeszélgett velünk arról, hogy a képi beszéddel, ami megjelent a papírlapon, mit akartunk elmondani. Ezt feljegyezte a rajz hátuljára. Mesélt nekünk arról, hogyan ismerteti meg a tanítványaival a debreceni Tanítóképző Főiskolán a saját vizuális kultúránkat. Nagyon szerettem, amikor felolvasott nekünk egy egész magyar népmesét,

amit utána lerajzoltunk egy nagy lapra, folyamatábraként. Emellett a lakásunkban számtalan népművészeti tárgy mintakincsét nézegethettem, magamba szívhattam más vizuális ingerrel egyetemben, idetartoznak természetesen a környezetünkben megfestett festményeik is.

Gyerekkorom ezen hatásai tovább élnek a felnőtt létem szobrászatában is. Vallom azt, hogy amit munkáim által megjelenítek, az képi beszéd, mondanivaló, amit a legjobb, ha anyanyelvi szinten tudunk beszélni, még akkor is, ha nem vagyunk tisztában minden nyelvtani szabályával.

A Nyíregyházi Művészeti Szakközépiskola után a Képzőművészeti Egyetem szobrász szakára kerültem, ahol közel sem ilyen szellemben tanítottak, de ekkor volt itt az ideje, hogy a saját utamat elkezdjem járni. Már megérett bennem, hogy nem az édesapámat majmolom, hanem azt az utat tartom én is fontosnak, amit ő is annak tartott. Itt csináltam meg első próbálkozásaim között egy tojásalakú érmet.

TOJÁS
1995.
(BRONZ)

A tojás formából következően egy életcsíráról van szó. Egyik oldalán a születés, a másikon a feltámadás jelenik meg. A születés karácsonyi környezetben valósul meg. A csillagtól, a menyországtól, egy fenyőfa formájú hármaspulzáláson keresztül érkezik meg az üzenet Gábrriel által Máriáig. Őlében ott van a kis Jézus pólyában, ami a fény születése is egyben. A pólya formáját folytatva megidéződik a jászol és a hal forma is. A fenyőt körülveszik emberek, pásztorok.

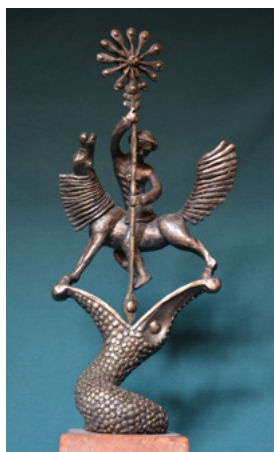
A túloldalalon egy negatívba, a barlangba, ezen világba, behelyeződik egy másik negatív forma, a halott, vagy annak lenyomata, s abból nő ki egy élő fa, ami egy ember teste is egyben. A fa lombja, a fej a Világ Világosságát idézi meg, ami már ezen a világon túl emelkedik.

**OLTÁR
2016.
(BRONZ)**

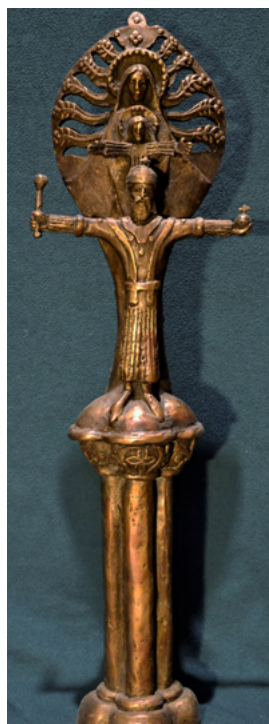
A következő munkám is ezt a témát dolgozza fel egy későbbi megfogalmazásban. Itt egy útszéli kereszt forma gazdagodik fel élőfává növekedve. Alul az odvában a születés, felül a feltámadás, a világ világosságává válás látható. Az egész formát nézve, egy arc néz velünk szembe, megidézve az Atya felügyeletét.

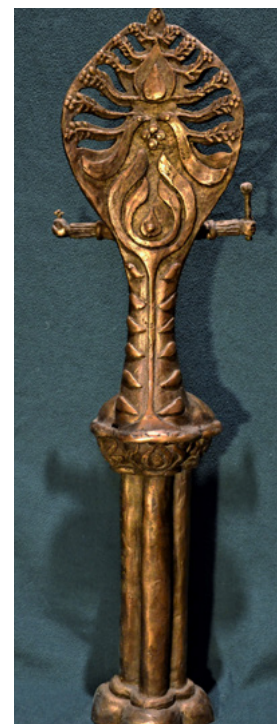
**SZENT
GYÖRGY
2018.
(BRONZ)**

A Szent György szobromnál megint csak az élet kezdetéről gondolkozok. Az ünnepe a kalendáriumban az állatok legelőre való kihajtásához, a tavaszhoz kapcsolódik. Az alul látható sárkány a télhez, a sötétséghez kötődik, olyan, mint egy zsák, ami meg van tömve magokkal. A ló szétnyitja a zsák száját és Szent György beleszúrja a napsugarat az életcsírákba, amik ennek hatására életre kelnek és kivirágznak.

**SZENT
ISTVÁN
2018.
(BRONZ)**

A Szent István szobromon, királyunkat áthatja az a fizikálisan megjelenő szellemiség, ami meghatározta létét, korát, ez kereszt tartásban testesül meg. Fölötte a kis Jézus ugyanezt a tartást ismétli, már ölelő mozdulattal kiegészülve. Ketten együtt kettőskeresztet adnak ki. Mögöttük Mária a mandorlában, amely élőfává fejlődik.

**LOVAS 1997. (SÜTTŐI KEMÉNY MÉSzkŐ)
Szakorvosi rendelőintézet Bp.V.ker. Hercegrímás u. 14-16.**

Ez a lovasszobrom azért ilyen leegyszerűsített formájú, mert nem egy konkrét személynek akar emléket állítani, hanem egy lovas, harcos minőségnek a népünkben. A kialakított sima felületen megjelenhet egy jelegyüttes, amelyet a Nap, mikor körbejárja a szobor bizonyos jeleit, mint folyamatábrát végigolvashatja, rávilágítva arra. Ezáltal mint egy imamalom, nap mint nap hirdeti annak mondanivalóját.

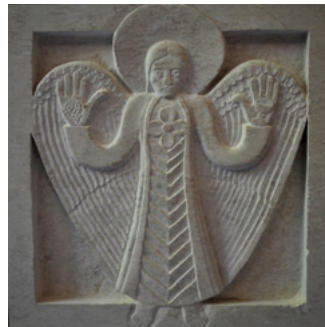
KOZMA ÉS DAMJÁN 1997. (ARANYOZOTT BRONZ)
Szakorvosi rendelőintézet Bp.V.ker. Hercegrímás u. 14-16.

A Szent Kozma és Szent Damján szobrom a gyógyításról szól, mert ők a gyógyszerészek és orvosok védőszentjei. Védik, óvják a közrefogott kis életet, a növényt, de gyógyító erőt is merítenek belőle, amihez a fölöttük megjelenő napkorong is hozzáteszi az éltető erőt. A kettőjük között kirajzolódó fordított szív testű, Nap-fejű isteni megjelenés biztosítja számukra a gyógyító erőt.

PÁSZTORSZENTÉLY 2015.
VÓKONYA-BALMAZÚJVÁROS

Ezt a kis körkápelnát édesapám tervei és irányítása alapján építettük, aminek ezt a bélietes kapuját én faragtam.

NÉGY EVANGÉLISTA DOMBORMŰVE
2022. TOKAJ (VRACA, BULGÁR MÉSZKŐ)

Ezek a domborműveken a négy evangélista jelei középkori, honfoglaláskori és azt megelőző műveltségünk megidézésével öltenek testet.

Édesapám sírjára faragtam ezt a kunbabákat megidéző szobrot. Ez a szobor típus, az őseink tartózkodási helyére, az eurázsiai sztyeppére jellemző. Itt az a plasztikai probléma érdekelt, hogy egy teljesen egyszerű forma, jelek által felékesítve, élő rendszerré, élő lélekke tud válni. Összeáll a jelekből egy ember, felül megjelenik az arca, és szétnyitja a köpenyét, ami olyan, mint egy sátor ajtaja. Ebből kijön egy szárnyaló szellemisségű emberi figura, amelynek teste kardot is megidéz. Vagyis a nagy figura kinyitva köpenye ajtaját, kiengedi a belsejéből az élő Isten kardját, hogy rendet vágjon ebben a világban.

Pap Gábor művészettörténész mondja az előadásain a műveltségünkkel kapcsolatban, hogy meg kell ismerni, meg kell érteni, meg kell szűrni és meg kell élni. Édesapám szerintem eljutott a megélés szintjéig, én is törekszem rá.

Makó Sándor
élt 72 év

ERŐHÍVÁS
2025. TOKAJ
(TARDOSI VÖRÖSMÁRVÁNY)

FÖLDI PÉTER

Gondolatok Makoldiról

(Részletek a 2025. augusztus 6-án, a Népművészet – kortárs művészet konferencián elhangzott előadásból)

„1968-ban az Egri Tanárképző Főiskolára kerülve ismerem meg Makoldit. Ő már IV. éves diák volt, albérletben lakott a szőlőhegyen, az Okolicsányi villában, és kiterjedt baráti kör vette körül. Meglepett a felszabadult festészete – már ekkor kereste az utat az akadémizmusból, a szocreálból, a nonfiguratív, tartalmilag is szabadabb kifejezési lehetőségek felé. Mámoros látvány-élményekből indul a látomásosság, a szürrealizmus felé, a fény, a szín tobzódásával. A festés öröme az élet öröme. Idővel olyan mély barátság alakult ki köztünk, amit még soha, azóta sem tapasztaltam – szakmai, emberi, erkölcsi, kozmikus (ő is Oroszlán volt, mint én). Szerettünk élni. Azóta is mindig együtt voltunk.

Az első kiállításain (Budapest, Műszaki Egyetem Klubja, Postás Művelődési Ház) már UV fényvel is kísérletezett. Őt az avantgárd legelején tartották akkoriban számon, Egerből Csáji Attilával, Dargay Lajossal, Haász Pistával egy időben indult. De első, absztrakt korszakában Pollock és mások nyugati festészetét, festői eredményeit is úgy építette be, hogy az teljesen szuverén lett.

Festészetében a kezdetektől párhuzamosan létezik a rembrandti ember-lépték, és az isteni törvény elvont/absztrakt megfogalmazása. A kozmikus rend az, amelynek léptékében az emberi minőség meg tud fogalmazódni. („Égmérték”) Az egyetemesség és a szubjektum találkozásának drámájába a néző bele tudja képzelni, hogy hol a helye az Isten által gerjesztett rendben. Ez a viszonyítás rendje! Volt előélete: tapasztalása az időről, az emberi lélekről, a szuggesztív személyiségek ábrázolásáról, és az egyetemesen kialakult természeti

rend jelenvalóságban mérni sajátmagát, meg minket. Figurális és absztrakt képein az egyéni sors az egyetemességben jelenik meg.”

„A nemzeti, őstörténeti üzenetekig fokozódott a rembrandti, ember-léptékű vonulat: hogy a személyiség (szubjektív minőségében) hogyan próbál helytállni a történelmi, szociális, de végül is az egyetemes értékrendben. Képein az egyéni sors az egyetemes értékrendben úgy mutatkozik, hogy hogyan tud embernek maradni abban az összefüggés-rendszerben, amiben olyan szorítások vesznek körül, amik pontosan azt az emberi minőséget próbálják belőled kifacsarni, ami az önbecsüléset alkotja, ráadásul nem egy személyben, hanem a nemzetben.

Állítom, hogy a művészettörténetben senki nem festett olyan összetett létélményt, ennyire feszült kompozíciót, égbe vágyott jelenvalóságot, mint a „Keresztút” című képe. A teremtő és teremtett olyan együttléte ez, amiben ott a létezés önfeláldozása. Erre vagyunk kijelölve! Ennek a festészetében nemzetmentő, nemzetépítő elhivatottsága van.”

A Vigadóban 80. születésnapjára rendezett emlékkiállítás „egy fantasztikus kiállítás, szellemi egység: néprajzi, népművészeti tárgyak inspiratív közege, üzenete gerjesztette a képek születését. De a kor valósága aktualizálta a választásokat, hogy mikor, melyik művet, miért tűzött az ecsetje hegyére, és miért volt fontos neki, hogy láthatóvá tegye annak a tárgynak, jelrendszerének az üzenet-rendszerét. A világ valósága kényszerítette ki a művek születését!

Makoldi Sándor: Trimurti

Vegyék tudomásul, hogy ez nem „projekt”! Nem egy művészeti projekt, ami kitalálja a népművészettel a kapcsolatot, vagy divat – hanem arról van szó, hogy ez sorsszerűség. Olyan értelemben, hogy vagy képes vagyok átmenteni az emberi minőséget, amit a néprajzi tárgyak olyan mélyen, és etikusan, és megkérdőjelezhetetlenül évtizedek, ezredek alatti tapasztalatok mentén csiszoltak ki. Hogyha ennek az üzenettartalmát és szükségesnek tartom a mai emberek számára lefordítani, akkor ez messze nem projekt, hanem sors, küldetés. Makoldi Sándor úgy született, hogy küldetése volt, van és lesz! És ez a kiállítás ezt igazolja...

A szándék a műbe zárt lélek átmentése, mert a néplélek és Makoldi alapvetően egylényegű. A festő láthatóvá teszi a megfogalmazott üzeneteket. Makoldi azonosult azzal az üzenettel, amit akkor, abban a tárgyban meglélt. A jel azért lett fontos, mert ebben a történelmi helyzetben szükségszerűen annak az üzenetnek a lényegét muszáj, hogy tudjuk ahhoz, hogy átmenthesük emberi minőségünket, átmenthesük magyarságunkat, egyszerűen létezésünket. Unokáink létezését!”

„Volt egy barátom, aki tudta, hogy mi a dolga!”

Lejegyezte: Makoldi Sándorné

SZÁNTAI LAJOS

Makoldi Sándor mitikus világképe és történelemszemlélete

(Elhangzott 2025. augusztus 6-án, a Népművészet –
kortárs művészet konferencián)

Kezdjük az elején, s folytassuk a végén, mintha csak arra lennénk kíváncsiak, hogy a két dátum ismeretében hol járt akkor a Nap. Makoldi Sándor 1945. augusztus 6-án született. Ez Jézus Krisztus Tábor-hegyi színeváltozásának a napja, ekkor a hús-vér fizikai teste teljesen átitatódik a testetlen, ragyogó, fehér fénnel. Azonban 1945, a nagy világégés, a II. világháború záróéve, amikor augusztus 6-án az Amerikai Egyesült Államok pokoli színeváltozást és pusztulást okozva ledobta Japánra az atombombát. Egy halálra ítélt, szétrobbantott világot a festészet ihletett erejével gyógyítani, helyreállítani, az életbe vetett reményt visszaadni, az nem kétséges, hogy üdvtörténeti távlatokat sejtető feladat.

A másik, földi pályafutás végét záró nap 2017. július 22. Ez Mária Magdolna ünnepe. Ő volt az, aki először találkozott a feltámadott Jézus Krisztussal. A feltámadás pedig elképzelhetetlen erejű fényfelszabadulással jár. Ha csak a két ünnepnap eredeti tartalmát vesszük figyelembe, megállapíthatjuk, hogy mindkét esetben hatalmas áradású fényenergia mutatkozik meg, s mindkét ünnep az Oroszlán havában van. Az életpálya utolsó napja rögtön a hónap legelején (július 22-én) van, s ez mintha csak azt jelezné, érzékeltetné, hogy most kezdődnek a láthatatlan rejtelmes történések.

A másik kiemelt dátum, a születésnap az Oroszlán havának szinte kellős közepén (augusztus 6.) található. Maga a Nap pedig itt az Oroszlán évköri egységében van ott hon, vagyis uralomban. A két időpont között pedig 72 év telt el. Ez pontosan egy Világnapnak felel meg. Mondhatnánk úgy is, hogy itt érhető tetten a Kis-Év (365, 366 nap) és a precessziós Nagy-Világév (kerekítve 26000 esztendő), a Kis-Évből az egyéni élet keretrendszeréből

a nemzeti lét nagyságrendjébe átváltó „fogaskerék” egyik fokozata. De időzzünk még el a július 22-i dátumnál, hiszen ez – mint ismeretes – az 1456-os nándorfehérvári diadal s annak dicsőségét hirdető déli harangszó napja is egyben. Álló délben, amikor a Nap pályájának csúcsára ér, akkor van a fénymaximum ideje, akkor van a legtöbb a fényből...

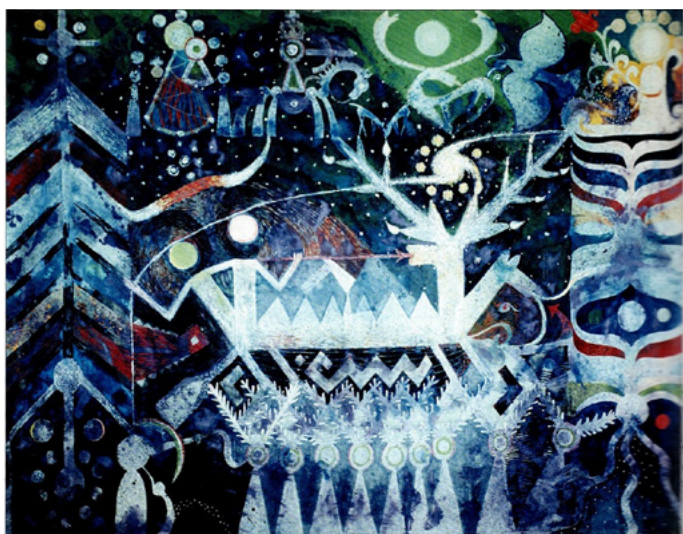
Makoldi Sándor festőművész ecsetjére vette a Napot, a Napnak a fényét, a fényből nyíló varázslatos színek szuggesztív erejét. Ősi műveltségek, hagyományok képi világában időnként felbukkan a Nap ábrázolásának egy különleges típusa. A világosságot árasztó, fény sugaras Nap ilyenkor kinyújtott, kiöltött nyelvvel jelenik meg. Ez a nyelv szó szerint a Nap nyelve, egyfajta megszólalás, beszéd, igemondás megnyilatkozása. Ha a Nap beszédessé válik, akkor beszédét többek között képekben, színekben szólaltatja meg. A magyar nyelvben a NAP közvetlenül a NÉP szóval van genetikai kapcsolatban. A Nap kiapadhatatlan, éltető fényenergiáját nálunk a nép képviseli. Makoldi Sándor szüntelenül hangsúlyozta, hogy ő nem csak magyarországi, hanem magyar festő akar lenni. Pap Gábor tömör megfogalmazása szerint: „Makoldi mester nemcsak magyarul beszél, de magyarul is fest. Nála a virág képe minden előfordulásakor világ-képet is idéz.”

De térjünk vissza Makoldi festészetének a mindennapi fénnel való kapcsolatához. Érdemes most egyenesen az ő nyilatkozataiból idéznünk. Nemzeti létünk vonatkozásában többek közt azt kereste, hogy „a földi léthez viszonyítva a Világ Világosságának, a fénynek áradása hozzánk, magyarokhoz miként szólal meg.

(...) Ennek megfelelően mindent fényben, intenzív színekkel akartam megfesteni.” Más alkalommal mintha az általa példaképnek tekintett Csontváry Koszka Tivadar szavai köszönnének vissza: „világmodellként úgy festettem, hogy érzékeltessem a Nap útját”. Érdemes itt megemlítenünk azt a Goethe-nek tulajdonított mondást – bár kétségtelen, hogy sokkal ősbibb meglátásról van szó –, ami szerint a fénytörés által létrejött „színek a fény szenvedései”. Más nézőpontból megközelítve a kérdést, de a fentiek érvényességét nem elvetve Makoldi így fogalmaz: „Én, mint festő is a Nap ajándékát, a színeket tudtam még hozzáadni mondandóknak a képen.” Majd a színek létszintjeiről működéseiről így szól: „Festői érdeklődésemet végérvényesen a színdinamika (...) a színes fény foglalkoztatta.”

Mindezen vallomások után nem csodálkozhatunk tehát, hogy színdinamikájukban, a színek elementáris sugárzását tekintve az egyetemes festészet világában is párját ritkítóak a képei. Nála a színek szinte egyfajta összhangzatos zeneiségben lüktetően varázslatos „szín-szimfóniát” alkotnak. És most térjünk rá az életmű egyik nagyjelentőségű képének megtekintésére.

SZARVASVADÁSZAT

Makoldi Sándor: Szarvasvadászat (330 x 420 cm) olaj, vászon (1986)

A Makoldi Sándor festményein visszatérő motívumok közül válogatva a szarvaság jól érzékelhetően kitüntetett szerepet kap. Vezérmotívum – vezérlő állat. Elvezet bennünket a világ, a kozmosz keletkezésétől a magyar nép eredetéig. A Szarvasvadászat címet viselő monumentális festményének közepén látható visszafelé forduló, világosságot sugárzó hatalmas szarvas-alak testének hátsó részén egyetlen többlől fakadó két emberalak jelenik meg. A szarvas-ságból az emberszabású szerves élet az egység közös forrásából emelkedik fel. Ugyanabból az egységből táplálkoznak, sarjadnak, egy az életük, ikertermészetű kettősség a megnyilatkozásuk. Szemünk láttára bontakozik ki „Hunor s Magyar,

két dalia, két egytestvér” ösképe, itt még konkrét személyiségjegyeket nem mutató tiszta fénylénnyként létezve, sugározva. Ők ketten az egymásért és nem az egymás ellen küzdő, örök erkölcsi értékekre építő magartásmintázat megnyilatkozatói. Eglényegűségüknek, egy töről fakadásuknak, szétválaszthatatlan összetartozásuknak határozott képjele, hogy a jobb illetve bal vállukat egyetlen „felsőkar-vonal” köti össze. Ezáltal is jelezve, hogy egymást és küldetésüket, életfeladatukat vállalják. Konkrét emberi fejforma helyett égitest-szerűen világító, kiteljesedett, kerekded egyetemes szellemiséggel rendelkeznek.

Kicsit távolabb, de érezhetően hozzájuk tartozva, alattuk, a képmező szélén lévő és a festmény tetejéig érő világfa tövében színeváltozó, piros-fehér-zöld íjat feszítő Égi Vadász íjából elindul felfelé egy fényvonal, mely a vízszatekintő szarvas agancspárja között mutatkozó spirálgalaxis, minden jel szerint saját Tejútrendszerünk egyik kozmikus karjának élet-folyamából áramlik az Égi Vadász íjához. Az útvonal tehát tejfehér fényösszeköttetés révén oda-vissza járható. Ez pedig kozmológiai szinten a Világtéremtő hatalommal való közvetlen összeköttetést, kapcsolatot idézi meg. Nem nehéz tehát a mondai és a krónikás hagyományunkból jól ismert Égi Vadászt Nimróddal, Hunor és Magyar atyjával azonosítanunk. A szarvas agancsai közén örvénylő spirálgalaxis mintha éppen most forogná ki magából a kozmikus időt tekintve jóval később létrejövő hétbolygó-rendszert. A hét fehér fénygömb szinte áttetsző buborék könnyedségével lebeg, mintha ezek lennének az égboltunkon látható állandó mozgásban lévő, jövő-menő bujdosó csillagok, vagyis a bolygók. Még pontosabban fogalmazva: itt még nem a mi ismert bolygóink, hanem azok ős-állapotai jelennek meg. Tehát egy kozmogóniai ösképpel ismerkedhetünk meg a belső elmélyülés útján, ahol az agancspár adja keretét a magasabb-rendű ismeretek megszerzésének.

Visszatérve: a csodaszarvas farrészén szárba-szökkenő két emberalakba öltözött fénylény közül az átlós tengelyre festett legszélső a fény teljesség-áramlást segíti jobb kezével, ugyanakkor az egyenesen álló testvér a visszaforduló szarvast szólaltatja meg, készletti beszédre, egy egyenes vonalú, tüzes energiáktól izzó, pirosuló „dárda” révén, amit a szarvas szájához irányoz. Mintha az ősi szájmegnyitási szertartás egyfajta titokzatos előzményét látnánk. S ekkor a „dárda” parazsas izzású tengely-hegye már szóra-nyílássá, a szarvas „virág-beszédévé” is válhat. Érdemes megemlítenünk, hogy regösénekeinkben a fényes égitesteket, Napot, Holdat, Csillagokat hordozó, kisugárzó, megmutató Szarvas, amikor visszafordul az őt megcélzó vadász felé, határozott hangon megszólal, s megintí célbavevőjét: „Nem vagyok vadlövő vadad, hanem vagyok Atyaistentől hozzád küldött követ”.

Makoldi mester Szarvasvadászat címet viselő festménye nem egyszerűen hétköznapi visszamondása, illusztráció a Hunor Magyar eredet-mondának, nem az iskolás tudnivalók festőecsettel történő „felmondása”, ábrázolása a lényeg itt, hanem a teremtő-erővel való közvetlen kapcsolatfelvétel, amely a Mindenség rejtelmes kialakulását, varázslatos gomolygását, világszületések derengő, fölsejlő, lüktető, szemünk láttára létrejövő mozgását idézi meg.

Pap Gábor szavaival élve: „nem az, hogy mi lesz a folyamat vége, hanem ahogy létrejönnek a dolgok – idéződik meg benne, általa”.

A fehér fénytestű szarvas nem csak hátul, emberpár-ígeretben, hanem elől is megkettőződik. A hatalmas, világító agancspárt viselő szarvasfej alatt egy előre tekintő, beszélő, igemondó, absztrakt lófej látható. Ez pedig egy jól értelmezhető állatövi kapcsolatot idéz. A Nyilas, vagyis a keleti állatövben a Ló második Holdháza a szarvas (dámszarvas, őz). Érdeemes megemlítenünk, hogy a szkíta hagyományvilágból jól ismert jelenséggel szembesülhetünk. Szkíta kurgánokból – legismertebb ezek közül a pazyriki – gyakran kerülnek elő szarvas-maszkot viselő lovak.

Csillagászati tényként könyvelhetjük el, hogy saját Tejútrendszerünk minden magtermő központja a Nyilas, vagyis a Ló csillagképének irányában van. Makoldi mester festményén látható kettős-természetű ló szájából kiáramló, felfelé és előre, lefelé és visszafelé ható fehér, tehát végletesen tiszta hangfolyam figyelhető meg. Ebben az esetben tehát nem is annyira a tagolt beszéd képjeléről van szó, hanem a teljességet árasztó teremtői hanghatásról, a titokzatos őshangról, amelyből minden létrejött...

Búcsúzva e pompás színekben ragyogó és rejtelmes mondanivalójában kimeríthetetlen gazdagságú és tanulságú festménytől adjuk át Makoldi mesternek a szót: „Kiállításomat ajánlom (...) mindazoknak, kiknek lelkében megszólal a Szarvasének, a csodaszarvas üzenete, a Teremtő ígéje. Sugallat arról, honnan, mivégre születünk e hazába és hova tartunk? Mi adhat utunkban erőt, hitet és eleink üzenetével hogyan gazdálkodunk? Tudunk-e ma hazánkban nem csak magyarországi, hanem magyar életet élni és magyar alkotásokat létrehozni? Megpróbáltam. Ítélik meg Önök, sikerült-e?”

Makoldi Sándor: Megváltók (Fotó: Gyöngy János)

PAP GÁBOR

A teremtő Ige megszólalása a Makoldi-életműben

(Elhangzott 2025. augusztus 25-én, a Pesti Vigadóban)

Ha Makoldi Sándor festői erényeit méltatni kívánjuk, célszerű visszapörgetni az óramutatót a múlt század hetvenes éveinek elejéig. Hosszú szorongásos évtizedek után ekkortájt lehetett először kimondani, igaz, csak halkán, és inkább csak magunk között, hogy a magyar művészetnek jó lenne végre, legalább néhány szó erejéig, magyarul is megszólalni. A nemzetközi hírű-rangú, és éppen engedélyezett példa a zene világából érkezett: akkoriban sűrűn hivatkoztak hivatalosnak tekinthető szájak a „Bartók-i modellre”. A Cantata profana valóságos himnuszává vált az akkori művésznemzedéknek. Ezzel mindjárt az a kérdés is tisztázódni látszott, milyen forrásból meríthet az éppen magyarul szólni kívánó magyar művészet. Ha Bartókra figyeltünk: „Csak tiszta forrásból”. És ha Kodályra? Álljon itt egy tanulságos és ma is időszerű szöveg egy jóval később publikálódott írásából.

„A civilizátorok iskolája azt mondta a népnek: amit te tudsz, az semmi, verd ki a fejedből, majd én megtanítalak különbekre, műveltségre. (...) Mi azt mondjuk: amit te tudsz, mérhetetlen kincs, őseid hagyták rád, ezer meg ezer éve. Becsüld meg, ápolj, mert ez az alapkö, amire magaskultúrád fellegvárát fel lehet építeni. Másra nem építhetsz, mert az nem a tied, s ha ezt a sziklatalajt ki engeded húzni a lábad alól, elsüllyedsz menthetetlenül a népek tengerében.

Ezért kell ápolni a népkultúrát, hogy állandó legyen a vérkeringés a nemzet alsóbb és felsőbb rétegei közt. Mihelyt ez megszűnik, a felső réteg azonnal idegen istenek után fut, az alsó réteg magára marad és fejlődésében elakad.” Ennél pontosabban nehéz lenne megfogalmazni, hogyan, milyen útjelzők mentén kereste a maga útját az a nemzedék, amely még mert is, tudott is

magyarul gondolkozni ez idő tájt. Köztük Makoldi Sándor. És hogy szélesedjék a tájékozódásunk köre, további figyelmeztetést a kiváló néprajztudóstól, Lükő Gábortól kaptunk. Valahogy így: „Egy nyelven beszél a népdal és a pásztorfaragás”. Ennyi útravalóval már bátran neki lehetett vágni az eget ostromló meredek útnak.

Makoldi Sándor mindkét figyelmeztetést komolyan vette. Kodálytól megtanulta, hogy nincs széles, áthághatatlan határ a „magas” és a népművészet között. Ha egy nemzet élni akar, nem engedheti meg, hogy túlságosan távol kerüljön egymástól műveltségének ez a két szintje. Folyamatosan beszélő viszonyban kell legyenek egymással. Lükő Gábor irányából több hullámban érkeztek a termékenyítő hatások, ezért a továbbiakban ezekkel kell bővebben foglalkoznunk.

Az idézett tétel – „egy nyelven beszél...” – tartós és mindvégig élénk visszhangra lelt Makoldi mester munkásságában. A művészetben éppúgy, mint a pedagóguséban. A néprajztudós irányából azonban nemcsak követésre, de meghaladásra ingerlő indítékok is érkeztek, és Makoldi Sándor ezeket is nagyon komolyan vette. Miféle indítékokról lehet itt szó?

Először is: tudni kell, hogy Lükő Gábor a maga legnagyobb és legtartósabb hatást kiváltott művében, A magyar lélek formáiban a népdaloknak mind a formai, mind a tartalmi vonatkozásait Ady Endre költészetében vélte legközvetlenebbül és legmagasabb szinten visszhangozni az úgynevezett „magas” költészetben. Ez a tény első közelítésben pozitív tételként jelentkezett kettőjük, Lükő és Makoldi kapcsolatában, hiszen így eshetett meg, hogy az egyik legtokéletesebb elemzést

a néprajztudóstól kapta mesterünk, mégpedig nem valamelyik népi ihletésű művéről, hanem egy korábbi, még a lírai absztrakt formanyelven fogalmazott Törvény című diptichonjáról. Ehhez a Makoldi-képhez még a siker reményében lehetett Ady nyelvén közelíteni. A nézetek azonban a népművészeti ihletettség megerősödése mentén fokozatosan távolodni kezdtek egymástól.

Nem jelentéktelen kérdésről van szó, érdemes hát egy kicsit bővebben foglalkozni vele. Milyen, Lükő Gábor irányából jövő gondokkal kellett szembesülnie, illetve megküzdnie Makoldi Sándornak? Mindenekelőtt magával a „Lükő-szindrómával”. Ez a tünetcsoport még az Aczél-korszakban született, de máig észrevehetően működik, és nemcsak művészeti közéletünkben. Miről van szó? Aczél György a maga idején két fő mesterfogást alkalmazott a veszélyesnek ítélt értelmiségiek hatástalanítására. Az egyik így szólt: helyezzük túl korán és túl magasra az illetőt, hamar el fogja hinni, hogy jelentősebb a többinél, és így fokról-fokra „jobb belátásra lehet bírni”. Ennek a tünetcsoportnak a közszájon forgó neve: „Jankovics-szindróma”. A másik semlegesítő gyakorlat: hozzuk a megcélzott egyént ismétlődően hátrányos helyzetbe, igazságtalanul kisebbitve őt a környezetéhez képest. Előbb-utóbb biztosan meg fog sértődni. A sértettség pedig nekünk dolgozik. Megkeseredve azokon fog sorozatosan bosszút állni, akik éppen hogy segíteni akarnának rajta. Íme, a késői Lükő-évek tipikus megnyilvánulásai. Makoldi Sándornak elsősorban ezzel a tünetcsoporttal adódott találkozása pályafutása során, ám ő rendületlenül állta a sarat, a magukat átmentett Aczél-utódok ilyen irányú mesterkedéseivel szemben is.

Újabb gond: Lükő Gábor következetesen ellenezett minden olyan kísérletet, amely kozmikus, konkrétan állatövi-bolygórendszeri keretek között kísérelte volna meg értelmezni a népművészetünkben sűrűn megjelenő alakzatokat, összefüggéseket, illetve számosságokat. Nem volt tekintettel az olyan kemény tényekre, hogy például népmeséink állatsereglete a legszorosabb kapcsolatban áll a Keleti Zodiákusnak a Hold-házakkal kibővített huszonnyolcas csoportozatával. Az ilyenek emlegetését „horoszkopizálásnak” minősítette, és szigorúan elítélte. Ez keményebb leckének bizonyult Makoldi Sándor számára, mint a sértődöttség rémének leküzdése. A hetvenes évek második felében, pontosabban 1977 után sikerült csak véglegesen átverekednie magát a másfél évszázada népművészetünk köré épített, és folyamatos nyugateurópai befolyásoltságunknak köszönhetően egyre hízó és magasodó gáton. A nyolcvanas évektől kezdődően azonban fokozatosan erősödik ennek a hagyományos világmagyarázó apparátusnak a szerepe, jelentősége az általa célba vett témák értelmezésében, illetve képi megjelenítésében. Az 1996-os Erőhívás egymást követő tábláin már teljes értékűen érvényesülnek az ilyen irányból nyert tanulságok, jóllehet ekkor még nagyrészt konkrét pásztorfaragá-

sok (markóci sótartó, Jóna Józsi tükrore) vagy a szkíta-hun-avar ötvösművészet emlékei (altáji szkíta övcsat, nagyszentmiklósi kincs) iránymutatásával. Később egyre szabadabban, immár magától értetődően.

Dunántúli sótartó beszélő szarvas alakjával, a Somogy vármegyei Markóciól (Vadász György felvétele)

Makoldi Sándor: Elhívás, az Erőhívás című sorozat harmadik képe, 1998. (Gyöngy János felvétele)

Végül a harmadik leküzdendő rém, amely Lükő Gábor tanításaiból emelkedett ki és tornyosult Makoldi Sándor elé: a magyar pásztorművészet, a fazekasság, a hímzések és a tojásfestés állatalakjai nem beszélnek, nem énekelnek. Ha madárról van szó, csak csipegethet, ha szarvasról, csak eszegethet. Tudóunkat azzal sem lehetett meggyőzni nézetének helytelenségéről, hogy hiszen ő maga figyelmeztetett az imént: a szöveges és a képjelekkel dolgozó magyar népművészet egy nyelven beszél. Márpedig az tagadhatatlan tény, hogy népmeséink, balladáink, népdalaink madarai, egérkéi, farkasai, táltos lovai – beszélnek. Akkor hát...

Makoldi Sándor nehéz szívvel – hiszen, akárcsak e sorok írója, ő is szerette és tisztelte Lükő Gábort –, de egyetlen határozott mozdulattal elhárította a maga útjából ezt a nyilvánvaló tévtant. A millecentenárius ihletettségu Erőhívás óta megállás nélkül beszélnek az ő állatai is. Mindig tartalmasan, sohasem fecsegve vagy éppen gúnyolódva. Népművészeti mintáit alaposan tanulmányozva fokról fokra vált világossá számára, hogy az ilyen jelcsoportokban a beszélő és amit mond, egységes jelhasználatlaltal fogalmazódik. Ami azt jelenti, hogy ezek a beszélő állatok voltaképpen a Teremtő Igét mondják tovább, amellyel maguk is teremtődtek. Lehet ennél magasabb rendű célja egy teremtménynek?

Van azonban ezzel a nyereséggel egy apró, előre nem látott gond. Miképpen hagyja el a teremtett lény a teremtője száját? A magyar népművészet eléggé egyértelműen fogalmaz e tekintetben (is). A tátott szájból vagy csőről első lépésben növényi inda árad ki. És indul fölfelé, lefelé, rövidebben, hosszabban, egyetlen vonulatban vagy ágakra szakadva, ahogy a mondandó kívánja. Ez az inda hajt a továbbiakban leveleket, bont ki magából nyíló (tulipán) vagy kiteljesedett (rózsa) virágokat. Közvetlenül ebből a teremtődés-menetből, népművészeti ábráink egyöntetű tanúbizonysága szerint, csak madárként válhat le állati minőség. Sem felében-harmadában, sem egészében nem bújhat ki semmilyen állati (értsd: állapot-szerű) minőség a beszélő szájból. Legalábbis a mi népművészetünkben. Az „íjlesztő népek” művészeti öröksége némileg másként, mondhatnánk, engedékenyebben bánik a maga Teremtő Igéjével. Ott láthatunk fejet, akár emberfejet is, kikandikálni ilyen-olyan bestiák tátott szájából, de félig „kimondott”, azaz féltestükkel már előtolakodott élőlényeket is. Viszont füle hegyétől farka végéig kibújt alakot, akinek, mondjuk, a farka vége éppen most hagyja el az őt kibeszélő száját – soha! Legalábbis én még nem találkoztam ilyen esettel. Makoldi-képeken azonban igen. Kockázatos újítás.

Miért és mennyiben? Ha a kimondás révén életre kelt állapot (állat) teljes egészében megjelenik a színen, minden valószínűség szerint a farka végével fog hozzáérni az őt kiejtő szájhoz. Ez pedig a művész minden nemes igyekezete ellenére óhatatlanul groteszk hatást kelt. Ha viszont elhúzzuk a farokvéget a szájától, egycsapásra nullázódik az igével teremtés sugallata. Két érett élőlény mutatkozik egymás mellett. Makoldi Sándor a Szent László legenda című triptichonjának első tábláján is, a Nemzeti Művelődési Intézet homlokzati frízén is próbálkozott ezzel a „szájból-farok” megoldással. Máshol meg (Boldogasszony álma; Szarvaskői látomás) mintha lufit fújna fel a beszélő állat, a levegő beáradásának ütemezésében ölt testet benn egy emberré válni szándékozó élőlénykezdemény, amelynek egyelőre csak a feje teljesezhet ki.

Felhőtlen örömmel üdvözölhetjük az ilyen megoldásokat? ...Csak nehogy egy posztumusz Jankovics-szindróma bekövetkezésének váljunk a tapsoló előmozdítóivá! Semmi mással össze nem vethető felelősség szóra bírni a Teremtő Igét.

Makoldi Sándor: Szent László legenda című triptichon, első tábla, 2014.

Makoldi Sándor: Szarvaskői látomás, 2014.

De ne legyünk igazságtalanok. Ilyen apró „túlszaladások” szükségszerű velejárói az olyan formátumú életműnek, amilyen a Makoldi Sándoré. Munkásságának késői szakaszában egyébként lenyűgöző magabiztossággal vezényli a madarak, szarvasok, táltos lovak ige hirdetését, ne felejtjük el, végül is elsőként legújabb kori festészetünk történetében. A magyar mese- és mondavilág tálcán kínálta ehhez a jobbnál-jobb témákat, hogy a krónikás hagyományt ne is említsük. Ez utóbbiból emelte ki a több változatban megfestett váci szarvascsodát, a maga beszélő csodalényével. Másrészről valamilyen ilyen témájú festményéhez kiváló előképül szolgált a Cantata profana „nagyjelenete”, az apjának visszabeszélő szarvasfiúval. Aki erőltetés nélkül megtalálta a helyét a mondai testvérpár által üldözött csodaszarvas témakörében is. Hogy mennyire folyékonyan beszélt mesterünk a népművészet, benne a teremtő Igét tovább mondó szárnyas-szarvas lények nyelvét, arra álljon itt példának búcsúzóul a 2011-ben festett Nimród című festmény.

Makoldi Sándor: Nimród, 2011. (Gyöngy János felvétele)

Makoldi Sándor gyűjteményes kiállítása, amely ez év július 5-étől augusztus 31-éig volt megtekinthető a fővárosban, a Vigadó Galériában, méltó módon képviselte ezt a páratlan súlyú és rangú művészi teljesítményt, amelyről akkor is bizvást állíthatjuk, hogy világra szóló, ha tudjuk, hogy mint annyi más értékünkre, erre sem fog felfigyelni a világ. Nehogy fejet kelljen hajtania előtte.

